KNNV-kamp Müritzsee 2017

Klockow, 14 tot 21 oktober 2017

(versie voor homepage: i.v.m. copyrights figuren 1 t/m 3 weggelaten)

0 Kraanvogels boven de camping (foto: Erik van Dijk)

1 Boottocht op Müritzsee om invallende kraanvogels te zien (foto: Han de Vries)

2 De holle eik bij de camping (Foto: Volkert Bakker)

Colofon

Eindredactie
Erik van Dijk; Zwolle, 19 december 2017

Hoofdstuk 1, Inleiding en excursiebeschrijvingen
Leny Huitzing; Wageningen, oktober 2017

Redactie soortenlijsten

David de Wit:	planten en paddenstoelen
Wil van Putten en Tom Veldheer:	vogels
Rick van Kesteren:	overige fauna

Sfeerverslagen (hoofdstuk 11)

Eleonora de Boer:	3, 4, 5, 6, 7, 9, 10
Ellen Smal:	1
Steven de Kat:	2
Volkert Bakker:	8, 12
Rick van Kesteren:	11

Foto's (doorgenummerd vanaf begin)

Han de Vries:	1, 16, 17, 31, 32, 37, 53, 62,63
Rick van Kesteren:	4, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 64
David de Wit:	35
Steven de Cat:	38, 41, 42, 52, 56
Leny Huitzing:	14, 15
Ellen Smal:	45, 47, 51, 55
Volkert Bakker:	2, 13,27, 40, 46, 60
Erik van Dijk:	0, 18-26, 28-30, 33, 34, 39, 48, 54
Auke Cuiper	3, 7, 43, 44, 49, 57, 65
Mieke/Henk van de Berg	50
Eleonora de Boer	5, 61

1 Inhoudsopgave

2 **Inleiding** **11**

2.1 Korte schets van de geomorfologie van Nationalpark Müritzsee 11

2.2 Holoceen 13

2.3 Beukenbos 14

2.4 De Müritzsee en overige meren 14

2.5 Heel korte geschiedenis van het gebied 15

2.6 Korte beschrijving van het Nationalpark Müritzsee 15

EXCURSIES PER DAG

3 Zondag 15 oktober **17**

3.1 Fietsen en wandelen Janker, Rederang en SpeckerSee 17

3.2 Wandeling Hinbergsee + Peeneholz 18

4 Maandag 16 oktober **19**

4.1 Wandeling rond Warener Stadtforst Tannen en Wienpietschsee 19

4.2 Müritzeum en IJstijdpad rond Tiefwarensee 20

4.2.1 Müritzeum 20

4.2.2 IJstijdpad rond Tiefwarensee bij Waren 21

4.3 Wandeling rond Wienpietschsee 23

4.4 Boottocht van Waren naar Grosser Schwerin en terug 23

5 Dinsdag 17 oktober **23**

5.1 Fietstocht van Boek terug naar camping 23

5.2 Fietstocht over grondmorene oostelijk van Kratzeburg en Ankershagen 25

5.3 Wandeling oost van Mühlensee (ten zuiden van Ankershagen) 25

6 Woensdag 18 oktober **26**

6.1 Fietstocht Schliemann Wanderweg zuid van Ankershagen 8 of 13 km 26

6.2 Wandeling rond Teufelsbruch en Warnkersee 29

6.3 Fietstocht rond Babke 29

7 Donderdag 19 oktober **31**

7.1 Wandeling Serrahn 7,5 of 10 km 31

7.2 Rondwandeling bij Kratzeburg over Pommersche eindmorene 32

8 Vrijdag 20 oktober **33**

8.1 Rederangsee en Warnkersee 33

8.2 Paddestoelen rond de camping te Klockow 33

9 **Geraadpleegde bronnen.....33**

10 **Lijst van deelnemers 34**

11 **Waargenomen soorten 36**

11.1 Vogels.....36

11.2 Planten 41

11.3 Paddenstoelen.....44

11.4 Fauna excl. vogels.....48

11.4.1 Zoogdieren-Mammalia 48

11.4.2 Reptielen-Reptilia. 49

11.4.3 Amfibieën- Amphibia. 49

11.4.4 Vissen 49

11.4.5 Vlinders.....49

11.4.6 Overige insecten 49

12 **Sfeerverslagen bij aantal excursies 52**

12.1 Algemeen verhaal van twee "Beginnelingen" AKC-KAMPEREN.....52

12.2 Federow (zondag 15 oktober) 53

12.3 Hinbergsee (zondag 15 oktober) 54

12.4 Wienpietschseen bij Waren (maandag 16 oktober) 55

12.5 Müritzsee vanaf Waren (bootexcursie maandag 17 oktober) 56

12.6 Boek via Federow (dinsdag 17 oktober) 58

12.7 Ankershagen (woensdag 18 oktober) 59

12.8 Teufelsbruch en Warnkersee (woensdag 18 oktober).....61

12.9 Sehrrahn Buchenwald (donderdag 19 oktober).....61

12.10 Paddestoelen bij camping te Klockow (vrijdag 20 oktober).....63

12.11 Rederangsee en Warnkersee (vrijdag 20 oktober) 64

12.12 Wandeling over Pommerse eindmorene bij Kratzeburg (donderdag 19 oktober).....65

3 Ochtendgymnastiek op zondag (Foto: Auke Cuiper)

4 Convo in wording (Foto: Rick van Kesteren)

5 Opzetten van de convo (Foto: Eleanora de Boer)

Voorwoord

Op zoek naar de kraanvogels.

Kun je na jaren waarnemen nog iets nieuws leren? …
Tuurlijk, de KNNV-ers die er in het najaar van 2017 op uittrokken om kraanvogels waar te nemen aan de Müritzsee ontdekten dat deze elegante langpoten een hekel hebben aan een natte buik!
Je komt daar echter niet zomaar achter. Eerst moet je nog een kleine hindernisbaan nemen: kies een kampeerplek die net iets te ver weg is om in 1 dag makkelijk te bereiken, zorg ervoor dat je vervolgens in 'the middle of nowhere", dat wil zeggen 'mitten im Naturschutzgebiet', zit. Trek er vervolgens op uit, en zie: de vogels vliegen vrolijk over je heen, ins Blaue hinein!
Dit leidde tot gemor onder de deelnemers. Hoe kon dat nou toch en hoe kwam dat nou. En wat moest je er nou aan doen? Nou, de oplossing was om de excursieregelaarster te laten improviseren. Zij nam iedereen vervolgens in de boot! En dat was de oplossing. Toen daarna ook de zon nog elke dag ging schijnen, de melk geleverd werd en de cantharellen met bakken werden aangevoerd, kon het kamp niet meer stuk.

Auke Cuiper, voorzitter van het kamp.

6 Convo met trotse Auke (Foto: Rick van Kesteren)

Bedankje aan het bestuur

Lieve mensen,

Deze week aan de Müritzsee is zo gezegd omgevlogen.
Elke dag is een ieder weer vol enthousiasme op pad getogen

De zon en de herfstkleuren waren ons de hele week te vriend
We hadden dat met zijn allen blijkbaar verdiend

De regen heeft ook keurig netjes gewacht
Tot de konvo opgevouwen in de auto was gebracht

Daardoor zijn er veel bijzondere waarnemingen geweest
Die van de kraanvogels, zee- en visarenden zijn altijd een feest

Maar ook het everzwijn, de das en de wasbeer mogen we niet overslaan
En voor de paddenstoelen zijn we heel veel door de knieen gegaan

Naar de Peenequelle of Hinbergsee
De Pommersche eindmorene of Mühlensee

Of naar het werelderfgoedbeukenwoud
Dat nog steeds het parelgras in ere houdt

Vroeg in de ochtend naar de Rederangsee
of 's avonds met de kraanvogelvaartocht mee

Een fiets- of wandeltocht naar of bij Ankershagen
Waar het kerkje menigeen wist te behagen

Via Federow op de fiets naar Boek
Eigenlijk geen van de excursies lag vlak om de hoek

Maar op de pedalen of met vrolijke pas
Was een ieder bij elke excursie toch zeer in zijn sas

Er zijn eigenlijk te veel bestemmingen geweest om op te noemen
Voor het organiseren hiervan moeten we één vrouw roemen

Leny dank voor alle voorbereidingen die je hebt gedaan
Zodat wij met z'n allen onbezorgd op pad konden gaan

Elke excursie keurig met beschrijving en kaart
Dat is een heel groot compliment waard

Auke was de stille kracht op de achtergrond
Alleen als het nodig was opende hij zijn mond

Bracht structuur in de chocavonden aan
En veel zaken regelden zich spontaan

Dank ook Auke voor jou bijdrage aan dit kamp
Maar zonder admin wordt zo'n kamp een ramp

Dank je wel dan ook Ine voor het regelen van veel praktische en geldzaken
Ook al blijken de boeren hier weleens te staken

Elke avond choc met koekjes erbij
Een afsluitend etentje, met wild, voor een zachte prijs, maakte iedereen blij

Daarom nogmaals bedankt bestuur voor de inspanningen voor ons gedaan
We zullen allemaal heel tevreden huiswaarts gaan.

Eleonora de Boer
namens de deelnemers

7 Gezellig bij elkaar in de convo (foto: AukeCuiper)

8 Camping in het zonnetje (Foto: Rick van Kesteren)

9 Camping in de herfstmist (Foto: Rick van Kesteren)

10 Ine, Iet en Auke in de herfstzon (Foto: Rick van Kesteren)

11 Op excursie (Foto: Rick van Kesteren)

12 Eleonora, druk bezig met het sfeerverslag! (Foto: Rick van Kesteren)

13 Lunch onderweg (Foto: Volkert Bakker)

2 Inleiding

door Leny Huitzing

2.1 Korte schets van de geomorfologie van Nationalpark Müritzsee

- Het Nationalpark Müritzsee is onderdeel van het Geopark Mecklenburigsche Seenplatte.
- De topografie van het landschap is bepaald door de ijstijd (Pleistoceen) en wel in het bijzonder door het laatste deel van de laatste ijstijd (Weichselien).
- Zie de figuren op blz 18 en 21 uit : *Mecklenburigsche Seenplatte, Eiszeitmeer und Leeseteine* door Andreas Börner. (Uit de serie Streifzüge durch die Erdgeschichte. ISBN 978-3-494—01528-6)
  - Jong ijstijdlandschap: van 24000 tot 17000 geleden was dit landschap met ijs bedekt.
  - In het zuiden loopt de *Frankfurter eindmorene*. (zie figuur 3)
    - Een *eindmorene* ontstaat als het landijs aan het front even snel verdwijnt (smelten en verdampen) als er ijs uit het noorden wordt aangevoerd. Meegenomen (zwerf)stenen dan vóór het ijsfront gedumpt als boodschappen aan het einde van de lopende band bij de kassa in de supermarkt.

VERWIJDERD

Figuur 1. De Frankfurter eindmorene

  - Onder het ijs liepen *smeltwatergeulen* (zie figuur 2) in de richting van de Frankfurter eindmorene waar ze door gletsjerpoorten afwaterden. Ook in koude periodes smelt 's zomers de rand en de bovenzijde van het landijs en stroomt via spleten bovenin het ijs naar beneden. Soms stortte plaatselijk het plafond van zo'n smeltwatertunnel in. Toen het landijs op de plek van het huidige nationaal park smolt, bleven die stukken ijs in de diepste delen van de smeltwatergeulen achter: *'dood ijs'* ('dood' omdat ze niet meer aangroeien).

- Ca. 17000 jaar geleden werd het weer een beetje kouder en ontstond de *Pommersche eind-morene*. Hij loopt van Liepen in het zuidoosten naar Pievesdorf, vandaar in noordwestelijke richting over Ankershagen/ Friedrichsfelde naar Rethwitsch en Möllenhagen. Daar buigt hij naar het westen. (zie figuur 1).
  - De doodijslichamen in de toendra (permafrost) werden bedekt door zand en grind dat het smeltwater uit de Pommersche eindmorene spoelde: '*sandr*' = IJslands woord voor spoelzandwaaier.
- Vanaf 14.600 jaar geleden was er sprake van sterke dooi: hierdoor smolt uiteindelijk ook het ijs van de doodijslichamen en ontstonden de huidige meer dan 100 meren.
- Kleine doodijsgaten in kraters: Kesselseen op de eindmorenes en Sölle op grondmorene (Zie onderstaande foto van sol)
- De meeste meren zijn echter Rinnenseen ofwel doorstroommeren. (zie figuur 4). Zo zijn alle meren vanaf Havelquelle overKkratzeburg tot aan Wesenberg onderdeel van één smeltwter-geulen.

VERWIJDERD

Figuur 2. Smeltwatergeulen in de richting van Frankfurter eindmorene

VERWIJDERD

Figuur 3. Het landschap vlak na de IJstijden, de relatie tussen jonge en oude eindmorene

14 Sol (rond doodijsgat) langs het fietspad tussen Klockow en Fedorow. Nabij spoor terhoogte van Kargow Unterdorf. (foto Leny Huizing 15 oktober 2017)

2.2 Holoceen

- Het Holoceen is de jongste geologische periode en begon zo'n 10.000 jaar geleden.
- In die periode keerden de planten terug uit het zuiden. Zo ook de bomen. Eerst de lichtminnende soorten van onrijpe bodems; later de schaduwminnende soorten van rijpe bodems.
- Wilgen en berken waren al op de toendra aanwezig. Andere wilgen- en berkensoorten arriveerden al snel evenals de Grove den, Hazelaar, Eik, Iep, Esdoorn, Linde. Op het laatst arriveerde de Beuk en nog later de Haagbeuk.

2.3 Beukenbos

- Duitsland ligt in het centrum van het areaal Beuk: 2/3 land bedekt was ooit bedekt met Beukenbos; nu nog 7%.
- Niet op de Sandr, te arme bodem (podsolen) maar op de eind- en grondmorene.
  - Strelitzerheide heet het landschap tussen Speck en Neustrelitz, op de Sandr waarop weer (stuif) duinen. Bosbouw wegens arme bodem.
  - Boskap al begonnen in Neolithicum → landbouw
    - Maar ook als bouwmateriaal, grondstof houtskool en glas (potas = as van verbrand hout; beuk hiervoor zeer geschikt) blazen werd hout gebruikt.
  - Tot ca. 200 jaar geleden was er ongecontroleerde kap. Daarna gereguleerd door de hertogen van Mecklenburg-Vorpommern die het gebied voor de jacht gebruikten. Gewone man mocht er niet meer in. Vervolgens aanplant Grove den op de drogere delen, wat ecologisch gezien niet zo slecht zou zijn.
  - In DDR-tijd was het jachtgebied van partijbonzen.
  - Tegenstrijdige info:
    - Pas sinds 1956 zijn delen van Serrahn (kernzone) ongemoeid gelaten→ jong stadium beukenbos. Volgens de nieuwste folder (2017) zijn in Serrahn inderdaad heel oude beuken.
    - Website NP: > 150 jaar geen houtgebruik maar door hertog voor jacht gebruikt.
  - 't Bos is nu in de verjongingsfase = de optimale fase ('Hallen': ziet er uit alsof je in een kathedraal loopt)

2.4 De Müritzsee en overige meren

- Het woord Müritzsee is afgeleid van een Slavisch woord voor kleine zee.
  - De Müritzsee is 109km^2 en is het grootste meer van Noord –Duitsland.
- De Müritzsee bestaat uit drie in zuidwestelijke richting verlopende smeltwatergeulen (zie figuur 2) + een vlak voormalig doodijsgebied.
- De waterspiegel is nu 62 NN (=NAP)
  - In 13^e eeuw werd het water gestuwd en begin 19^e eeuw weer verlaagd om de Elde bevaarbaar te maken. Daarbij viel het oostelijk deel van het meer over kilometers droog en ontstonden de Priesterbäckersee, Speckersee en Hofsee omgeven door berkenbroek.
    - Nu laat men waterspiegel weer stijgen waardoor berkenbroek over gaat in elzenbroek.
- De overige meren – althans de doorstroommeren - heeft men deels onderling verbonden door kanalen: bedoeling was de Havel via Müritzsee met Elde en Elbe te verbinden zodat er een kortere vaarweg zou komen tussen Berlijn en Hamburg.
  - Er zijn echter ook Himmelseen en Kettelseen, die liggen beide op eindmorenes vooral bij Serrahn. Ook Hinbergsee + Lieperseen zijn Himmelseen.
    - *Himmelsee* is een klein, meestal rond meer met vlakke bodem op de eindmorene in de buurt van de waterscheiding, dat alleen wordt gevoed door regenwater. Het water is voedselarm en zuur; er groeit vooral Veenmos of Naaldwaterbies.
    - '*Kesselsee*': eveneens op de eindmorene nabij de waterscheiding gelegen klein, meestal rond meer met diepe, kratervormige bodem. Het is ontstaan door smelten dood ijs waardoor de bodem instortte → krater. Wordt gevoed door regenwater + afstromend water uit directe omgeving. Het water is voedselarm en zuur. Vegetatie: dominantie van Teer Vederkruid.

2.5 Heel korte geschiedenis van het gebied

- Algemeen: tegen 4e eeuw verdwijnen Germanen (volksverhuizing).
  - 6e eeuw Slaven komen uit het oosten en bouwen burchten omringd door wallen.
  - 12-13e eeuw Duitsers die Slaven overheersen. Bouwen dorpen; sterke toename boskap en gebruik zwerfstenen.
  - Plaatsnamen: Gross (Duits) versus Klein (Slaven).

15 Vakwerk kerkje van Gross Vielen (Foto: Leny Huitzing)

2.6 Korte beschrijving van het Nationalpark Müritzsee

- Het gebied is pas sinds 1990 een Nationalpark.
  - NP M-see beslaat 318km^2 verdeeld over 2 gebieden: Müritzsee oostoever in het westen en Serrah in het oosten.
  - *Niet voor auto's, dus fietsen, lopen vanaf de ingangen!*
  - Totaal 72% bos, 13 % water, 8% Moore (=…), 7% Wiesen en Weiden, akkers
- Natura 2000-gebieden:
  - Serrahn + "Seeen, Wälder und Moore des M-gebietes"(zie website NP)
  - > 100 meren:
    - vooral de voedselarme + voedselarm en kalkrijk ('Klarwasser') zijn bijzonder/elders heel zeldzaam;
    - verder overgangs- en trilvenen ook kalkmoerassen met Groenknolorchis
    - Vegetatie oostoever M-see: Galigaanmoeras.
- Het NP is verdeeld in 3 zones
  - Kernzone: "Natur sein lassen"
  - Pflegezone: alleen ingrepen die 'ecologie verbeteren'
  - Ontwikkelzone: hier worden ook de economische belangen van de er wonende mensen gediend

- Wat is er vooral te zien, afgezien van landschap:
  - Vogels: wintergasten en doortrekkers
    - Kraanvogels, zeearenden, visarenden: alleen nog doortrek, eenden!
  - Paddestoelen; Mossen; Vleermuizen.
  - Nationalparkweg (blauwe M) is een wandelpad: ¾ is onverhard
- Het NP heeft diverse íngangen': elke ingang heeft P + infobord.
  - Nationalparkbus neemt fiets mee. Tickets in bus te koop: hele dag = 9 €; korter `5 min = 4.5€.
- ***Gewenst gedrag volgens website NP Müritzsee***
  - Niets plukken
  - Niet van paden af
  - *Fietsen (bolletjespaden) op wandelpaden (paden zonder bolletje) wordt 'geduldet'. Wandelaars hebben ten allen tijde voorrang.*

16 Kijken naar 5 zeearenden bij Klein Dratov (foto 15 oktober door Han de Vries)

EXCURSIES

De onderstaande excursiebeschrijvingen zijn gebaseerd op *Müritz-Nationalpark Rad- und Wanderkarte 1: 50.000 Klemmer Verlag*

3 Zondag 15 oktober

3.1 Fietsen en wandelen Janker, Rederang en SpeckerSee

- Hele dag.

  Te zien:

  - Rondom Rederanger See en tussen Federow en Schwarzenhof zijn veel fouragerende *kraanvogels* te zien.
  - *Slaapvluchten kraanvogels*

17 **Federow (Foto: Han de Vries)**

- ***Start:***
  - Fiets naar Federow infocentrum = Damerower Strasse 6, 17192 Federow = 9 km
  - Open dagelijks (ook zondag) van 9-1700 Tel. +49 3991 6688 49 en *koop gereserveerde) Kranichtickets á 9,50 € pp*
    - Voor het zien van die slaapvluchten om 16 uur verzamelen bij genoemd infocentrum
- *Info Landschap*
  - Federow ligt op boven de Sandr uitstekende grondmorene die rijk is aan zwerfstenen zoals is te zien bij het 13e eeuwse kerkje
  - De oostoever van de Müritzsee is een moeras dat ruim 200 jaar geleden ontstond toen het waterpeil van de Müritzsee zakte doordat men de Elde bevaarbaar maakte. Op diepere

plaatsen bleef water staan: Rederangsee, Specker See en verderop Hofsee zijn sindsdien meren.
  - Grosse Bruch is ontstaan door herhaald afvenen
- Fiets naar start Rode Eekhoornwandeling en loop die (10 km)
  - Zie ook Vogelboek : 34-37

Sfeerverslag door Steven de Kat (zie 11.2).

18 (Ruigpoot?)buizerd bij Federov (Foto: Erik van Dijk)

3.2 Wandeling Hinbergsee + Peeneholz

- Halve dag
- Wandeling = 7,5 km; heen- en terugtocht samen = 12 km fietsen.
  - Vogels kijken in NO-Dld: 29-30
- *Te zien:*
  - Mooi heuvelend landschap van de Pommersche eindmorene (-17.000 jaar)
    - Verspreid staande enorme wilde peren
  - Restant oude nederzetting Charlottenhof
    - Gebied al bewoond sinds bronstijd: (resten van) hunebedden
    - zwerfstenen
    - Parelgrasbeukenbos met Fijnsparaanplant en een '*Himmelsee'*: een klein, meestal rond meer met vlakke bodem op de eindmorene in de buurt van de waterscheiding, dat alleen wordt gevoed door regenwater. Het water is voedselarm en zuur. er groeit vooral Veenmos of Naaldwaterbies.
    - In Peeneholz ontspringt de Peene die naar N naar Oostzee stroomt: de Pommersche eindmorene is hier de *waterscheiding* tussen Oost- en Noordzee.
  - Open veld waar we in mei zagen:
    - zeearenden op hoge, oude bomen,
    - (sporen van)das,
    - kraanvogelpaar met jong
    - vos

- ***Start***: 6 km fietsen vanuit camping: bruine bolletjes fietspad naar W;

- 1e afslag R naar N over blauwe M (= Múritz Nationalparkweg ; dit is een wandelpad: wandelaars hebben voorrang) tot aan infobord.

❖ Zie nu Vogelboek :29; je begint op punt 5 van de route. Zie ook topokaart.
- Beide wandelingen (gele valk = 5,5 km en rode paddestoel= 4 km) kunnen ook afzonderlijk worden gedaan.

Sfeerverslag door Eleanora de Boer (zie 11.3).

4 Maandag 16 oktober

4.1 Wandeling rond Warener Stadtforst Tannen en Wienpietschsee

❖ Halve tot ¾ dag
❖ Wandeling is 9,5 km, rood eekhoorntje;
❖ *Te zien*:
- Op de Müritzsee wintergasten als Wilde en Kleine Zwaan.
- Enkele restaurants
- Wienpitschee in zuidoosten is een *Kesselmoor*: een verland meer in een *Kesselsee*. ('Kesselsee': is een op de eindmorene nabij de waterscheiding gelegen klein, meestal rond meer met diepe, kratervormige bodem. Het is ontstaan door smelten van dood ijs waardoor de bodem instortte → krater. Wordt gevoed door regenwater + afstromend water uit directe omgeving. Het water is voedselarm en zuur.
  - Over een vlonder loop je over het Kesselmoor. 's Zomers zijn er veel bijzonder planten te zien; het is (althans was dat in 1998) een trilveen (zie folder 'Lebensraum Moore').

❖ ***Start***

Parkeerplaats bij de ingang van het NP M-see waar Am Weinpitschweg afslaat van Specker Strasse. Er is een infobord

<u>Korte beschrijving van de wandeling rond Warener Stadtforst Tannen</u>

16 oktober 5 deelnemers olv Volkert Bakker en Ingrid Martin

Route: ga richting Waren. In buurt Waren borden Mueritz National Park / ingang Waren volgen. Bij ingang / informatiebord kunnen auto's worden geparkeerd daarna stukje teruglopen voor wandelroute "rood eekhoorntje".

De wandeling die 4,5 uur duurde, voert langs het meer en is 9,5 km lang. In het begin vooral dennenbos, verderop bos met beuken en berken. Slechts op enkele plaatsen kon je aan het water komen en op het meer zaten weinig vogels. Afwisseling door klein meer in bos. Veel paddenstoelen

Plantenlijst: Wederik, Grijskruid, Lelietje-der-dalen, Boerenwormkruid, Melkdistel, Hop, Duindoorn, Iep

Sfeerverslag door Eleanora de Boer (zie 11.4).

4.2 Müritzeum en IJstijdpad rond Tiefwarensee

Hele dag excursie.

4.2.1 Müritzeum

- Halve dag
- Afstand tot Waren is ca 30 km. *Bus om 09.30 vanaf Klockow.*
  - Ligt op Sandr zuid van Pommersche eindmorene.
  - Dankt zijn naam aan een Germaanse stam. Wordt al genoemd door de Romeinen.
- *Te zien:* mooie Altstad.
- www.Mueritzeum.de.
  - Adres: Zur Steinmole 1, 17192 Waren
  - Is 'Actiezentrum'van het Geopark Müritzeenplatte.
  - Dagelijks open 10-1800 uur. Toegang 12 euro (als > 15 p dan 9 €)
- *Te zien:*
  - Biedt overzicht natuur (bos,meren, Moore = venen) + geologie National Park Müritzsee
    - Grootste zoetwateraquarium van Dld met 40 inheemse soorten vis e.a. zoetwaterdieren
    - Haus der Sammlungen: collecties van in 150 jaar verzamelde planten, dieren en zwerf-stenen
    - Ook Findlingsgarten = zwerfstenentuin
    - Museumsgarten rond idyllisch meertje met o.a. oude bomen
- Kan gecombineerd met ijstijdpad rond Tiefwarensee

19 Müritzeum (foto: Erik van Dijk)

20 Steuren in het aquarium van het Müritzeum (foto: Erik van Dijk)

21 Blauwe reiger in het meertje bij het Müritzeum (foto: Erik van Dijk)

4.2.2 IJstijdpad rond Tiefwarensee bij Waren

- Op de Sandr. Zie Geoboekje : 91.
  - Bus om 09.30 vanaf Klockow.
- 10 km met 17 ‘staties’: ijstijdverschijnselen met explicatiebord.
- *Te zien o.m.:*
  - Bodemprofielen
  - Schuine gelaagdheid
  - Keileem/ grondmorene
  - Afzettingen ontstaan in smeltwatermeer
- ***Start*** bij P bij Friedhof
  - Duitse ijstijdtermen:

- Rinne = (smeltwater)geul
- Lehmkuhlenbruch = leemkuil(bruch = groeve)
- Aufschluss = ontsluiting
- Kiessand = kiezelrijk zand
- glazifluvialen Schrägschichtungen = schuine gelaagdheid smeltwaterafzettingen
- Geschiebemergel = keileem
- Beckenschluffe = fijnkorrelige (2-63 micrometer) afzettingen in smelwatermeer
- Grundmorene = grondmorene (= keileem)
- Ablationsmorene = morene waaruit het fijne materiaal is weg gewaaid
- Stauchendmorene = letterlijk 'stuwmorene' bestaat naast door landijs aangevoerd materiaal uit materiaal dat er al eerder lag bijv. eerder afgezette grondmorene.
- Satzendmorene bestaat geheel uit door landijs aangevoerd materiaal (zwerfstenen)
- Moor = moeras/veen

22 IJstijdpad (foto: Erik van Dijk)

23 IJstijdpad (foto: Erik van Dijk)

24 IJstijdpad (Foto: Erik van Dijk)

4.3 Wandeling rond Wienpietschsee

- Halve dag
- 4,5 km. Afstand tot start is 15 km. Carpoolen
- *Te zien:*
  - Weinpietschee in zuidoosten is een *Kesselmoor*: een verland meer in een *Kesselsee*. 'Kesselsee': is een op de eindmorene nabij de waterscheiding gelegen klein, meestal rond meer met diepe, kratervormige bodem. Het is ontstaan door smelten van dood ijs waardoor de bodem instortte → krater. Wordt gevoed door regenwater + afstromend water uit directe omgeving. Het water is voedselarm en zuur.
    - Over een vlonder loop je over het Kesselmoor. 's Zomers zijn er veel bijzonder planten te zien; het is (althans was dat in 1998) een trilveen (zie folder 'Lebensraum Moore').
- ***Start*** bij Parkeerplaats bij infobord / toegangsbord aan noordeinde Specker Strasse (waar Am Wienpietschweg afslaat).
  - Volg het bruine haasje

  Sfeerverslag door Eleanora de Boer (zie 11.4).

4.4 Boottocht van Waren naar Grosser Schwerin en terug

- Speciale vaartocht met de Blau-weisse Flotte vanuit Haven Altstadt Waren om daar de kraanvogels te zien landen voor de nacht.
  - Duur: van 16.30 – 19.30

  Sfeerverslag door Eleanora de Boer (zie 11.5).

5 Dinsdag 17 oktober

5.1 Fietstocht van Boek terug naar camping

Opmerking:
In afwijking van onderstaande beschrijving, besloot de deelnemers om van Federow naar Boek te fietsen en vervolgens via Speck en Schwarzenhof terug te gaan naar Federow.

- Totaal 30 km (meer dus namelijk ± 45 km)
  - Kan gecombineerd worden met slaapvlucht kijken Federow. In dat geval 'smorgens Kranich-tickets kopen infocentrum Federow.)
- Fiets naar Federow (9 km) en neem Nationalparklinie bus. Vertrek Federow om 10.20. Aankomst Boek 11.00.
- In Boek stopt de bus voor het infocentrum Boe, tevens Gutshaus Boek NP M-see.
  - Daar is momenteel tentoonstelling over Fischer von der Müitzsee.
  - Wandel- /fietskaarten te koop.
- ***Start:***
  - Volg rode bolletjes fietspad N naar Federow (12 km) naar Kargow Unterdorf en dan oostwaarts over bruine bolletjes terug naar de camping.

- Vooral tussen Boek en Schwarzenhof is het landschap heel mooi. Deze oostoever M-see is 200 jaar geleden drooggevallen: waterpeil zakte als gevolg bevaarbaar maken Elde. De diepere delen van de meerbodem werden hierdoor meren- Speckersee, Hofsee, Priesterbäckersee en Rederangsee - de ondiepe delen werden moeras: berkenbroek, elzenbroek en galigaanvelden. (Een van de?) grootste Galigaanveld van Dld. Momenteel wordt waterniveau weer verhoogd waardoor berken sterven t.g.v. de elzen.
  - *Zie voor Specker Horst Vogelboekje : 38 e.v.*
- *Te zien:*
  - Kraanvogels e.a. wintergasten, wilde zwijnen
  - 1 x observatiehut met zicht op M-see
  - 2x uitzichttoren met uitzicht rondom: Galigaanvelden, berken- en elzenbroek.
  - M-See NP-infocentrum Schwarzenhof

25 Uitzichttoren (Foto: Erik van Dijk)

26 Uitzicht (Foto: Erik van Dijk)

Sfeerverslag door Eleanora de Boer (zie 11.6).

5.2 Fietstocht over grondmorene oostelijk van Kratzeburg en Ankershagen

- Heeft Leny Huitzing in haar eentje gedaan.
  - Geen sfeerverslag.
- Ca. 30 km
- ***Start en Route***
  - Kortste weg naar Kratzeburg zuid; vandaar over gele bolletjes oostwaarts →Adamsdorf, over paarse bolletjes noordwaarts →Klein Vielen; N naar Gross Vielen; W naar Zahren en via Ankershagen weer over de Pommersche eindmorene naar camping.
- *Te zien:*
  - Kratzeburg ligt op de Sandr; vervolgens fiets je over de Pommersche eindmorene richting Adamsdorf dat op de grondmorene ligt.
  - Grondmorene heeft een *golvend oppervlak* met
    - Verpreide *kleine ronde doodijsgaten (Sölle*), veelal kleine bosjes.
    - Fouragerende kraanvogels? Grondmorene bevat veel leem – vooral bij Gross Vielen - en is daardoor *vruchtbaar: akkerbouw → kraanvogels eten oogstresten*.
    - (Dat viel echter tegen: slechts 2 fouragerende kraanvogels gezien. Verder een grote vlucht kraanvogels bij Friedrichsfelde.)
    - Diverse smeltwaterafzettingen als spleetopvullingen, *kames* (smeltwaterafzettingen tussen eindmorene en de rand van het smeltende landijs). Terwijl deze sedimenten bij hun ontstaan de laagste delen van het landschap ('ijsschap') vormden zijn het nu *heuvels/ heuvelruggen*.
    - Diverse *weidse uitzichtpunten* bijv tussen Adamsdorf en Klein Vielen *de Strelitzerberg*. Deze biedt naar NW uitzicht op de de Pommersche eindmorene
    - Tussen Klein en Gross Vielen kom je langs het *NaturSchutzGebiet Klein Vielener See* waar veel vogels overwinteren. (Helaas: niets te zien doordat het meer is omgeven door een dichte haag bomen en struiken. Wel heel mooi.)
- Vanaf Gross Vielen ga je westwaarts over IJstjdfietspad. Tussen Zahren en Ankershagen passeer je een NO →ZW verlopende smeltwatergeul die door een laagte in de Pommersche eindmorene afwaterde.

5.3 Wandeling oost van Mühlensee (ten zuiden van Ankershagen)

- Halve dag
- 5 km, geelbruin hertje.
- Ga (fiets of auto) naar Parkeerplaats bij Infobord ± 1km oost van Havelquelle = 5,5 km
- *Te zien:*
  - bron van de Havel en wintergasten, ijstijdroute
  - Landschap met meren op overgang van Sandr nar de Pommersche eindmorene.
    - Bornsee, Trinnensee en Mühlensee voeden de *bron van de Havel* ('*Havelquelle*') en zijn 'Rinnenseeen': ontstaan als diepere delen/ kruispunten van smeltwatergeulen onder landijs van Frankfurter fase die dus tot aan Frankfurter eindmorene liepen en daar via opening in eindmorene over Sandr naar toenmalig oerstroomdal stroomden.
    - Alle meren vanaf *Havelquelle* over Kratzeburg tot aan de Frankfurter eindmorene zijn onderdeel van één smeltwatergeul. De *Havel i*s dus eigenlijk een ketting van 'doorstroommeren' met een heel gering verval (± 0,1%). Stroomt Z naar Berlijn om vervolgens

via Brandenburg naar Nw te stromen en dan na totaal 300km bij Havelberg in Elbe te stromen.
    - Pommersche eindmorene is hier dus waterscheiding Noordzee, Oostzee: al het water aan Z-zijde stroomt naar Noordzee en ten N naar de Oostzee.
- Verder te zien:
    - Wintergasten op de meren
    - En Königswiege, beroomd grafheuvel moet er vlakbijzijn, op deq Glockenberg
    - Prehistorische "Turmhügel'.

27 Bron van de Havel (Foto: Volkert Bakker)

6 Woensdag 18 oktober

6.1 Fietstocht Schliemann Wanderweg zuid van Ankershagen 8 of 13 km

- Halve tot ¾ dag.
- 8 of 13 km fietsen langs Bornsee, Mühlensee + Havelquelle. Plus 2x4 = 8 km fietsen.
    - Totaal dus 16 of 21 km fietsen.
- Info *Schliemann en Ankershagen:*
    - De beroemde, autodidactische archeoloog Schliemann (1822-1890) woonde als kind tien jaar in Ankershagen dat aan zuidzijde van Pommersche eindmorene ligt.
    - Schliemann werkte in zijn jeugd op handelskantoor in Amsterdam dat hem naar St Petersburg zond. Daar bouwde hij fortuin op waarmee hij zijn onderzoek financierde. Zijn onderzoek in Troje is beroemd (en omstreden).
    - Schliemannmuseum is deze week helaas dicht

- *Te zien*:
  - Landschap met meren even ten zuiden van de Pommersche eindmorene.
    - Bornsee, Trinnensee en Mühlensee voeden de *bron van de Havel* (‘*Havelquelle’*) en zijn ‘Rinnenseeen’: ontstaan als diepere delen/ kruispunten van smeltwatergeulen onder landijs van Frankfurter fase die dus tot aan Frankfurter eindmorene liepen en daar via opening in eindmorene over Sandr naar toenmalig oerstroomdal stroomden.
    - Alle meren vanaf *Havelquelle* over an Wesenberg zijn onderdeel van één smeltwatergeul. De *Havel i*s dus eigenlijk een ketting van ‘doorstroommeren’ met een heel gering verval (± 0,1%). Stroomt Z naar Berlijn om vervolgens via Brandenburg naar Nw te stromen en dan na totaal 300km bij Havelberg in Elbe te stromen.
    - Pommersche eindmorene is hier dus waterscheiding Noordzee, Oostzee: al het water aan Z-zijde stroomt naar Noordzee en ten N naar de Oostzee.
    - Verder te zien:
      - Diverse uitzichtpunten
      - Bron vd Havel
      - Wintergasten op de meren
      - Naturdenkmal
      - Hunebed/grafheuvels
- ***Start*:** Fiets 4 km: start naar NO over bruine bolletjes,
  - sla af over blauwe M= naar O tot hunebed . (M = Múritz Nationalparkweg is een wandelpad: wandelaars hebben voorrang.)
  - Daar start de fietstocht. Zie verder pdf + topokaart.

SCHLIEMANN WANDERUNG in het kort: Grosz-Dratow, Kraasse, Moellenhaage

- Fietstocht 3 deelnemers
- Route: 27 km via Klockow, Bockbier, Klein und Grosz-Dratow, Kraasse, Moellenhaage, Wendorf, Klockow
- Beschrijving: landschappelijk prachtige route om te fietsen. Veel dalen en stijgen met mooie *vergezichten*

Sfeerverslag door Eleanora de Boer (zie 11.7).

28 "Paard van Troye" bij Heinrich-Schliemann museum in Ankershagen (foto: Erik van Dijk)

29 Het historische kerkje van Ankershagen (foto: Erik van Dijk)

30 Wandschildering kerkje Ankershagen (foto: Erik van Dijk)

6.2 Wandeling rond Teufelsbruch en Warnkersee

- Halve dag.
- Ca 10 km. Paars klokje
  - Teufelsbruch (Bruch is moeras) is een verlande Rinnensee / doorstroommeer op de Sandr waarin 'Weidekalk'- afkomstig eindmorene) is af gezet.
- Zie Vogelboekje : 30 e.v.
- *Te zien*
  - Wintergasten: op Warnker See vooral eenden
- ***Start***
- Parkeerplaats bij de ingang van het NP M-see waar Am Weinpitschweg afslaat van Specker Strasse. Er is een infobord .

Sfeerverslag door Volkert Bakker (zie 11.8).

6.3 Fietstocht rond Babke

- Initiatief van Han en Rick.

Geen verslag, wel foto van oude wolvenvangplek.....

31 Wolfsfang in Zwenow (Foto: Han de Vries)

32 Bij Wolfsfang in Zwenow (Foto: Han de Vries)

7 Donderdag 19 oktober

7.1 Wandeling Serrahn 7,5 of 10 km

- Een deel van dit oude bos is *Werelderfgoed: een eeuwenoud beukenbos bij Serrahn* is het grootste natuurlijke beukenbos van Dld, Parelgrasbeukenbos!
- Duitsland is het centrum van het areaal van de beuk: 2/3 land bedekt was ooit bedekt met Beukenbos (niet op Sandr: te voedeslarm) . Daar is nu nog 7% van over.
  - Kap al begonnen in Neolithicum → landbouw.
  - Hout ook gebruikt als bouwmateriaal; grondstofvoor houtskool en glas blazen (potas = as van verbrand hout; beuk hiervoor zeer geschikt).
- Tot ca. 200 jaar geleden was er ongecontroleerde kap.
  - Daarna gereguleerd door de hertogen van Mecklenburg-Strelitz die het gebied voor de jacht gebruikten. De gewone man mocht er niet meer in. Er zijn daarom ruim 200 jaar oude beuken te zien (hebben we zelf echter niet gezien..... Veel erg oude woudreuzen waren net omgewaaid tijdens zeer recente orkaanachtige storm!)
  - Toen ook aanplant Grove den op de drogere delen, wat ecologisch gezien niet zo slecht zou zijn. Deze > 200 jaar oude dennen zijn nu zeer indrukwekkend.
  - In DDR-tijd jachtgebied partijbonzen.
- *Te zien:*
  - 't Bos ligt op de Pommersche eindmorene wat een redelijk vruchtbare, (oorspronkelijk) kalkrijke bodem biedt: *Parelgrasbeukenbos*. (We hebben overigens geen Parelgras en nauwelijks andere ondergroei gezien; ook niet toen ik hier in mei jl. was. Luc de Cleene had daar een voor de hand liggende verklaring voor: begrazing door wild.)
  - In nattere delen groeit elzen/berkenbroek en rond de Grosser Serrahnsee riet.
    - Vanuit de uitkijktoren kans op *Zeearende*n in hoge bomen in de verte.
  - Een vlonderpad over de Serrahner Hausse: overgang van voedselrijke zone (Elzenbroek) naar voedselarmer (Berkenbroek) tot ontwikkelend hoogveen.
  - Schweingartensee is een 2 km lang en 31m diep 'Zungenbeckensee' dat door ingespoelde humuszuren bruin kleurt.
  - Paddenstoelen?
- ***Start:***
  - Mee topokaart + Zie diverse folders over oude beukenbossen
- Rijd naar Zinow over Neustelitz = ca 40 km
  - Vanaf de 1e Parkeerplaats in Zinow kun je niet verder met de auto
  - Hier staan overdekte infopanelen over het bos.
  - Je moet Walderlebnispad volgen
  - Na ± 4,5 km km bereik je de kernzone waar het beheer zetelt.
    - Er is een interessante 'Ausstellung' met allerlei folders
    - Hier kun je meegenomen brood eten + eigen drank drinken.
    - Vlakbij is ook een 'Gartenkaffee' dat op maandag dicht is.
  - Wij konden mei jl. de kernzone niet in mogelijk kan dat nu wel.
- Terug naar Zinow
  - Over de weg in Nw-richting = 3 km naar de 1e parkeerplaats = totaal ± 7,5
  - of doorlopen naar P. Dianenhof (±2km) en vandaar
    - terug over fietspad groene bolletjes langs de weg = 4km. Totaal dus 10,5.

- Neem bus 619 van halte Dianenhof om 13.28,13.54, 15.28, 17.28 naar Zinow

33 Rick bestudeert de kroonbedekking van het beukenbos in Serrahn (Foto: Erik van Dijk)

34 Moeilijk lopen door het bos na de orkaanstorm een week eerder! (Foto: Erik van Dijk)

7.2 Rondwandeling bij Kratzeburg over Pommersche eindmorene

- Kratzeburg ligt op de Sandr. Deze11 km langw wandeling gaat over de eindmorene.
  - Auto of fiets: 7,5 km over bospad naar Kratzeburg en dan nog 2 km verder.
- ***Start*** bij 2e parkeerplaats ten oosten van Kratzeburg en volg vanaf daar het rode eekhoorntje.
  - *Te zien* (zie kaart en evt. Geoboekje : 38 e.v.)
    - ''Blockpackung' = door smeltwater uitgespoeld stuk eindmorene bestaande uit grote zwerfstenen. Sinds 12e-13e eeuw als steengroeve gebruikt.
    - Bronzezeit Wallanlage, een zog. Höhenburg ca. 1000 v. Chr. Eén van de grootste van Nd-Dld. Heeft daarna gefungeerd als Slavische burcht.
    - Lieper See is een *Himmelsee*: een klein, meestal rond meer met vlakke bodem op de eindmorene in de buurt van de waterscheiding, dat alleen wordt gevoed door zegenwater. Het water is voedselarm en zuur; er groeit Naaldwaterbies of Veenmos.

  Krummersee is een *Kesselsee*: een op de eindmorene nabij de waterscheiding gelegen klein, meestal rond meer met diepe, kratervormige bodem. Het is ontstaan door smelten dood ijs waardoor de bodem instortte → krater. Wordt gevoed door regenwater + afstromend water uit directe omgeving. Het water is voedselarm en zuur. Vegetatie: dominantie van Teer Vederkruid.

Sfeerverslag door Volkert Bakker (zie 11.12)

8 Vrijdag 20 oktober

8.1 Rederangsee en Warnkersee

- Vroege-vogel excursie naar Rederangsee.
- Een initiatief van Luc en Rick.

Sfeerverslag door Rick van Kesteren (zie paragraaf 11.11).

8.2 Paddestoelen rond de camping te Klockow

Sfeerverslag door Eleonora de Boer (zie paragraaf 11.12).

9 Geraadpleegde bronnen

- Geoboekje: *Mecklenburigsche Seenplatte, Eiszeitmeer und Leeseteine* door Andreas Börner.
  - Uit de serie Streifzüge durch die Erdgeschichte. ISBN 978-3-494—01528-6
- Vogelboekje: *Vogels kijken in Noordoost-Duitsland* door Hans Peeters. ISBN 978 90 511 4905.
- Website: http://www.mueritz-nationalpark.de/
- Müritz Nationalpark. Ein Natur- und Wanderführer ISBN 3-928764-10-1
- Müritz-Nationalpark Rad- und Wanderkarte 1: 50.000 Klemmer Verlag

10 Lijst van deelnemers

Jennie Schouten	Leiden	
Volkert Bakker	Ermelo	
Marja Bakker-van den Berg	Ermelo	
Iet Bakx	's-Hertogenbosch	
Henk van den Berg	Hengelo	
Mieke van den Berg-Burger	Hengelo	
Eleonora de Boer	Andijk	
Wilma Boumans	Haarlem	
Steven de Kat	Haarlem	
Inge van Iterson	Watergang	
Auke Cuiper	Enschede	voorzitter
Anneke Cuiper-Pon	Enschede	
Luc De Cleene	Zaffelare (B)	
Dorine Rogiers	Zaffelare (B)	
Erik van Dijk	Zwolle	eindredactie verslag
Sicco Ens	Bennekom	
Leny Huitzing	Wageningen	excursieregelaar
Rick van Kesteren	Nieuwegein	
Nel Koorengevel	Hellevoetsluis	
Ingrid Martin	Castricum	
Ine Nijmeijer	Groningen	admin
Wil van Putten	Zwaag	
Tom Veldheer	Zwaag	
John Smal	Harderwijk	
Ellen Smal-Flipsen	Harderwijk	
Jeannette Teunissen	Leiden	
Annelies Tuttel - van den Berg	Eelde	
Han de Vries	't Harde	
David de Wit	Deventer	

Gekampeerd werd op Camping Zür hohlen Eiche

A	Dorfstrasse 1f, 17219 Klockow Duitsland
T	0049(0)3992136900
I	http://www.kleinenaturzeltplatz.de/index.html

35 de deelnemers (foto: David de Wit)

Slotdiner met zijn allen op de camping (Foto: Han de Vries)

11 Waargenomen soorten

11.1 Vogels

(redactie: Wil van Putten en Tom Veldheer)

Verwijzingen naar excursies, zie onderaan voggellijst

Vogellijst Muritzsee	15/10	16/10	17/10	18/10	19/10	20/10
ijsvogel				5.2		7.
groene specht	2.1			5.2	6.1	
	2.2				6.2	
grote bonte specht	2.1		4.3	5.1	6.1	
	2.2			5.2	6.2	
houtduif		fr	4.3			
veldleeuwerik	2.1		4.3			
graspieper			4.3		6.1	
merel	2.1	fr	4.3	5.1	6.2	7.
kramsvogel	2.1			5.1		
goudhaantje	2.1		4.1	5.2	6.1	
			4.3			
glanskopmees			4.3		6.1	
matkopmees					6.1	
kuifmees					6.1	
zwarte mees			4.3			
pimpelmees			4.1			7.
koolmees	2.1	fr	4.1	5.1	6.1	
			4.3	5.2	6.2	
boomklever	2.1	fr	4.1	5.1	6.1	7.
	2.2	3.4	4.3			
klapekster					6.1	
gaai	2.1	3.4	4.3	5.1	6.1	7.
	2.2				6.2	
ekster	2.2		4.3		6.2	
kauw			4.1			
zwarte kraai	2.1		4.3	5,1		
bonte kraai	2.1	fr	4.1	5.1	6.1	7.
		3.4	4.3			
raaf	2.1	fr	4.1	5.1	6.1	7.
	2.2	3.4	4.3	5.2	6.2	
spreeuw			4.3	5.1	6.2	7.
huismus		fr	4.3	5.1		
vink		fr	4.3			
keep			4.3			
groenling					6.2	
putter			4.3			
goudvink			4.3			
geelgors				5.1		
fuut				5.2		7.
aalscholver		3.4	4.1	5.2		7.
			4.3			

Vogellijst Muritzsee (vervolg)	15/10	16/10	17/10	18/10	19/10	20/10
grote zilverreiger		3.4	4.1			
blauwe reiger		3.4	4.1			
knobbelzwaan	2.1	3.4	4.1		6.1	7.
					6.2	
kolgans	2.1	3.4	4.3			
	2.2					
grauwe gans	2.1	3.4	4.3	5.1		
	2.2					
krakeend						7.
wilde eend		3.4	4.1			7,
			4.3			
tafeleend		3.4	4.1			
kuifeend			4.1	5.2		7.
brilduiker			4.1			
middelste zaagbek		3.4				
grijze wouw		3.4				
rode wouw	2.1	fr				
	2.2					
zeearend		fr		5.1		7.
		3.4				
sperwer			4.3			
buizerd	2.1	fr	4.3	5.1		
		3.4				
ruigpootbuizerd	2.1					
visarend				5.2		
torenvalk	2.1	fr	4.3			
	2.2					
meerkoet		3.4				
kraanvogel	2.2	fr	4.3	5.1	6.1	7.
		3.4		5.2	6.2	
kievit		3.4				
dwergmeeuw		3.4				7.
kokmeeuw		fr	4.1	5.2		
		3.4				
zilvermeeuw				5.2		

Verwijzingen naar de excursies in de vogellijst

Zondag 15 oktober

2.1 Fietsen en wandelen Janker, Rederang en SpeckerSee

2.2 Wandeling Hinbergsee + Peeneholz

Maandag 16 oktobe

fr fietsrondje Mullershgen, Rockov, Gross Dratov, Bocksee

3.4 Boottocht van Waren naar Grosser Schwerin en terug

Dinsdag 17 oktober
4.1 Fietstocht van Boek terug naar camping
4.3 Wandeling oost van Mühlensee ten Z. van Ankershagen

Woensdag 18 oktober
5.1 Fietstocht Schliemann Wanderweg zuid van Ankershagen 8 of 13 km
5.2 Wandeling rond Teufelsbruch en Warnkersee

Donderdag 19 oktobe
6.1 Wandeling Serrahn 7,5 of 10 km
6.2 Rondwandeling bij Kratzeburg over Pommersche eindmorene

Vrijdag 20 oktober
7. Warnkersee

37 Kraanvogels boven de Müritzsee (foto: Han de Vries)

38 Buizerd (Foto: Steven de Kat)

39 Vissende blauwe reiger, Waren (Foto: Erik van Dijk)

40 Groenling (Foto: Volkert Bakker)

41 Kraanvogels bij Ankershagen (Foto: Steven de Kat)

11.2 Planten (red.: David de Wit)

Alfabetische volgorde volgens Latijnse naam

HOGERE PLANTEN	
Duizendblad	Achillea millefolium
Gewone ossentong	Anchusa officinalis
Grote klit	Arctium lappa
Engels gras	Armeria maritima
Wijfjesvaren	Athyrium filix-femina
Stinkende ballote	Ballota nigra
Grijskruid	Berteroa incana
Ruwe berk	Betula pendula
Slangenwortel	Calla palustris
Struikhei	Calluna vulgaris
Weideklokje	Campanula patula
Grasklokje	Campanula rotundifolia
Korenbloem	Centaurea cyanus
Rijncentaurie	Centaurea stoebe
Wilde cichorei	Cichorium intybus
Borstelkrans	Clinopodium vulgare
Lelietje-van-dalen	Convallaria majalis
Klein streepzaad	Crepis capillaris
Brem	Cytisus scoparius
Steenanjer	Dianthus deltoides
Brede stekelvaren	Dryopteris dilatata
Mannetjesvaren	Dryopteris filix-mas
Slangenkruid	Echium vulgare
Wilde kardinaalsmuts	Euonymus europaeus
Cipreswolfsmelk	Euphorbia cyparissias
Beuk	Fagus sylvatica
Lievevrouwebedstro	Galium odoratum
Robertskruid	Geranium robertianum
Strobloem	Helichrysum arenarium
Gewone berenklauw	Heracleum sphondylium
Oranje havikskruid	Hieracium aurantiacum
Muizenoor	Hieracium pilosella
Hop	Humulus lupulus
Sint-Janskruid	Hypericum perforatum
Gewoon biggenkruid	Hypochaeris radicata
Jakobskruiskruid	Jacobaea vulgaris
Zandblauwtje	Jasione montana
Beemdkroon	Knautia arvensis
Witte dovenetel	Lamium album
Aardaker	Lathyrus tuberosus
Stekende wolfsklauw	Lycopodium annotinum
Wolfspoot	Lycopus europaeus
Dalkruid	Maianthemum bifolium
Hengel	Melampyrum pratense

Witte honingklaver	Melilotus albus
Pijpenstrootje	Molinia caerulea
Stijve klaverzuring	Oxalis stricta
Fijnspar	Picea abies
Echt bitterkruid	Picris hieracioides
Grove den	Pinus sylvestris
Smalle weegbree	Plantago lanceolata
Gewone salomonszegel	Polygonatum multiflorum
Viltganzerik	Potentilla argentea
Vijfvingerkruid	Potentilla reptans
Gewone brunel	Prunella vulgaris
Adelaarsvaren	Pteridium aquilinum
Wilde peer	Pyrus pyraster
Wintereik	Quercus petraea
Zomereik	Quercus robur
Amerikaanse eik	Quercus rubra
Sporkehout	Rhamnus frangula
Dauwbraam	Rubus caesius
Gewone braam	Rubus fruticosus
Gewone vlier	Sambucus nigra
Duifkruid	Scabiosa columbaria
Oostelijk kruiskruid	Senecio vernalis
Avondkoekoeksbloem	Silene latifolia subsp. alba
Nachtkoekoeksbloem	Silene noctiflora
Zwarte nachtschade	Solanum nigrum subsp. nigrum
Echte guldenroede	Solidago virgaurea
Vogelmuur	Stellaria media
Blauwe knoop	Succisa pratensis
Boerenwormkruid	Tanacetum vulgare
Moerasvaren	Thelypteris palustris
Echte tijm	Thymus vulgaris
Winterlinde	Tilia cordata
Hazenpootje	Trifolium arvense
Liggende klaver	Trifolium campestre
Rode klaver	Trifolium pratense
Grote brandnetel	Urtica dioica
Blauwe bosbes	Vaccinium myrtillus
Ringelwikke	Vicia hirsuta
Bonte wikke	Vicia villosa
Kleine maagdenpalm	Vinca minor
Akkerviooltje	Viola arvensis
Maretak	Viscum album
MOSSEN / KORSTMOSSEN	
IJslands mos	Cetraria islandica
Waterveenmos	Sphagnum cuspidatum

Naschrift David de Wit: In het algemeen zijn alleen Nederlandse namen opgeschreven. Sommige aangegeven namen waren onduidelijk, niet-precies of niet van de huidige tijd. Ik heb de NDFF Verspreidingsatlas gebruikt om de handgeschreven namen te normaliseren. (Dat wil zeggen: Een streeplijst maken, daarna het lijstje downloaden en tenslotte het lijstje wissen vanuit de NDFF database zelf.) Dus zijn alle namen die ik hier aangeef die van de NDFF Verspreidingsatlas. Met mijn basis plantenkennis is dat met de planten heel goed gelukt.

42 **Slangenwortel (Foto: Steven de Kat)**

43 Weideklokje bloeit nog (Foto: Auke Cuiper)

44 Ook rapunzelklokje nog in volle bloei (Foto: Auke Cuiper)

11.3 Paddenstoelen (red.: David de Wit)

Alfabetische volgorde volgens Latijnse naam

59 fungi die goed op soortennaam te brengen waren
4 fungi die alleen op "s.l." te brengen waren
16 fungi die alleen op genus te brengen waren

Meeste waarnemingen genoteerd door Annelies Tuttle.

Grootsporige champignon	Agaricus urinascens
Vliegenzwam	Amanita muscaria
Panteramaniet	Amanita pantherina
Parelamaniet	Amanita rubescens
Honingzwam	Armillaria
Judasoor	Auricularia
Dooiergele mestzwam	Bolbitius titubans
Plooivoetstuifzwam	Calvatia excipuliformis
Reuzenbovist	Calvatiaigantea
Knolparasolzwam sl, incl. Bruine, Sombere knol-parasolzwam	Chlorophyllum rhacodes sl, incl. brunneum, olivieri
Paarse korstzwam	Chondrostereum purpureum
Knotszwam	Clavaria
Rimpelige koraalzwam	Clavulina rugosa
Nevelzwam	Clitocybe nebularis
Groene anijstrechterzwam	Clitocybe odora
Zwerminktzwam	Coprinellus disseminatus
Gewonelimmerinktzwam	Coprinellus micaceus
Grote kale inktzwam	Coprinopsis atramentaria
Geschubde inktzwam	Coprinus comatus
Bruine borstelkurkzwam	Coriolopsisallica
Hoorn-van-overvloed	Craterellus cornucopioides
Doolhofzwam	Daedalea quercina
Roodporiehoutzwam	Daedaleopsis confragosa
Biefstukzwam	Fistulina hepatica
Echte tonderzwam	Fomes fomentarius
Roodgerande houtzwam	Fomitopsis pinicola
Dikrandtonderzwam	Ganoderma adspersum
Platte tonderzwam	Ganoderma lipsiense
Gekraagde aardster	Geastrum triplex
Plaatjeshoutzwam	Gloeophyllum
Witte kluifzwam	Helvella crispa
Zwarte kluifzwam	Helvella lacunosa
Kammetjeszwam (familie Pruikzwammen)	Hericium coralloides
Dennenmoorder	Heterobasidion annosum
Roestkleurige borstelzwam	Hymenochaete rubiginosa
Zwavelkop	Hypholoma
Teervlekkenzwam	Ischnoderma benzoinum
Amethistzwam	Laccaria amethystina
Gewone fopzwam sl, incl. Schubbige, Tweekleurige, Kleine fopzwam	Laccaria laccata sl, incl. proxima, bicolor, pumila
Oranje melkzwam	Lactarius aurantiacus

Smakelijke melkzwam	Lactarius deliciosus
Schaapje	Lactifluus vellereus
Rosse boleet sl, incl. Rosse populier-, Oranje populier-, Eiken-, Oranje berkenboleet	Leccinum aurantiacum sl, incl. albostipitatum, quercinum, versipelle
Paarse schijnridderzwam	Lepista nuda
Parelstuifzwam	Lycoperdon perlatum
Peervormige stuifzwam	Lycoperdon pyriforme
Grote parasolzwam	Macrolepiota procera
Wieltje	Marasmius rotula
Grote bloedsteelmycena	Mycena haematopus
Gewoon elfenschermpje	Mycena pura
Knoflooktaailing	Mycetinis
Roodbruin trechtertje	Omphalina pyxidata
Porseleinzwam	Oudemansiella mucida
Gewone krulzoom sl, incl. Elzen-, Donkersporige,rote krulzoom	Paxillus involutus sl, incl. filamentosus, obscurosporus, validus
Grote stinkzwam	Phallus impudicus
Goudgele bundelzwam	Pholiota flammans
Oesterzwam	Phyllotopsis
Berkenzwam	Piptoporus betulinus
Plooivlieswaaiertje	Plicaturopsis
Hertenzwam	Pluteus
Blauwe kaaszwam	Postia caesia
Boompuist	Postia ptychogaster
Bittere kaaszwam	Postia stiptica
Bruine schijntrechterzwam	Pseudoclitocybe cyathiformis
Rechte koraalzwam	Ramaria stricta
Echte kopergroenzwam	Stropharia aeruginosa
Koeienboleet	Suillus bovinus
Bruine ringboleet	Suillus luteus
Witte ridderzwam	Tricholoma album
Koningsmantel	Tricholomopsis rutilans
Roodsteelfluweelboleet	Xerocomus chrysenteron
Geweizwam	Xylaria hypoxylon
Aardappelbovist	Scleroderma
Sponszwam	Sparassis
Franjezwam	Thelephora

Naschrift David de Wit: In het algemeen zijn alleen Nederlandse namen opgeschreven. Sommige aangegeven namen waren onduidelijk, niet-precies of niet van de huidige tijd. Ik heb de NDFF Verspreidingsatlas gebruikt om de handgeschreven namen te normaliseren. (Dat wil zeggen: Een streeplijst maken, daarna het lijstje downloaden en tenslotte het lijstje wissen vanuit de NDFF database zelf.) Dus zijn alle namen die ik hier aangeef die van de NDFF Verspreidingsatlas.

Met mijn beperkte fungikennis is dat met de moeilijkere fungi-soorten minder gelukt. Het kan zijn dat er fouten gemaakt zijn! Met een flink aantal handgeschreven fungi waarnemingen kon ik alleen een genus voor een vondst vinden omdat ze niet precies aangegeven waren. Bijvoorbeeld: Geschreven werd "Hertenzwam". Hiervan kan ik alleen "*Pluteus* species" zeggen. In tekst kan zulke waarnemingen aangegeven worden als "*Pluteus* species", "(een) Hertenzwam".

1 Parasolzwam (foto: Ellen Smal)

46 Roodgerande houtzwam (Foto: Volkert Bakker)

47 Witte kluifzwam (foto: Ellen Smal)

48 Kammetjeszwam, een Pruikzwam, Serrahn (foto: Erik van Dijk)

49 Hertengewei-zwam (Foto: Volkert Bakker)

11.4 Fauna excl. vogels

(red.: Rick van Kesteren / aanvullingen David de Wit)

11.4.1 Zoogdieren-Mammalia

Mol.	Talpa europaea.
Gewone bosspitsmuis.	Sorex araneus.
Vleermuizen.	Chiroptera spec.
Haas.	Lepus europaeus.
Eekhoorn.	Sciurus vulgaris.
Otter.	Lutra lutra.
Das.	Meles Meles.
Wasbeer.	Procyon lotor.
Vos.	Vulpes vulpes.
Wild Zwijn.	Sus scrofa.
Edelhert.	Cervus elaphus.
Damhert.	Cervus dama.
Ree.	Capreolus capreolus.

50 Sporen van de wasbeer (Foto: Henk en Mieke van de Berg)

11.4.2 Reptielen-Reptilia.

Zandhagedis.	Lacerta agilis.

11.4.3 Amfibieën- Amphibia.

Gewone pad.	Bufo bufo.
Bruine Kikker.	Rana temporaria.

11.4.4 Vissen

Baars.	Perca fluviatillis.
Blankvoorn.	Rutilus rutilus.

11.4.5 Vlinders.

Citroenvlinder.	Gonepteryx rhamni.
Groot koolwitje.	Pieris brassicae.
Sleedoornpage.	Thecla betulae.
Kleine vuurvlinder.	Lycaena phlaeas.
Gehakkelde aurelia	Polygonia c-album.
Atalanta.	Vanessa atalanta.
Dagpauwoog.	Inachis io.
Kleine vos.	Aglais urticae.
Kleine parelmoervlinder	Issoria lathonia (aanvulling Volkert)

11.4.6 Overige insecten

Kale rode bosmier	Formica polyctena (aanvulling David

51 Bloedrode (?) Heidelibel (foto: Ellen Smal)

52 Dagpauwoog Klockow (Foto: Steven de Cat)

53 **Gezellig diner op de laatste dag in het restaurant van de camping (foto: Han de Vries)**

54 **Helpen bij de lekke band van Auke (foto: Erik van Dijk)**

12 Sfeerverslagen bij aantal excursies

12.1 Algemeen verhaal van twee "Beginnelingen" AKC-KAMPEREN Zur höhlen Eichen-KNNV-kamp in Oost-Duitsland

Ellen Smal

Misschien klinkt het vreemd, maar John en ik waren nog nooit met een regulier KNNV-kamp mee geweest. Wel allerlei spannende verhalen gehoord over ‘chocs’ en, bij echte KNNV-ers gebruikelijk, met behulp van veel naslagwerken diepgaand onderzoek van plant en dier.

Dit kamp had als hoofd-attractie de doortrekkende kraanvogels, die elk jaar een paar weken in dit gebied zijn. Tegen de avond vliegen ze met zijn allen luid trompetterend naar de meren in Müritz Nationalpark om staand in het ondiepe water de nacht door te brengen. Safety in numbers, en in het water zijn ze veilig voor bijvoorbeeld vossen. Ik hoorde dat er ook wasberen in het gebied wonen, maar of die kraanvogels lusten is mij niet bekend. Kraanvogels brengen geluk volgens een Japans verhaal, en John heeft in zijn jonge jaren geleerd kraanvogels te vouwen, die als je ze aan hun staart trekt echt kunnen vliegen. Op de Hemelvaartkampen in het verleden maakte hij daar furore mee.

Volkert vertelde ons over dit herfstkamp en ik was direct enthousiast. We konden met hem en Marja in zijn riante auto meerijden en zagen onderweg al de eerste vogels in de wei zitten. Verder konden we olifanten op ons lijstje noteren, en een paar herten.

De camping Zur höhlen Eichen bleek een aardige familiecamping te zijn. Echte die-hards zetten er hun tent(je) op en er waren ook een paar mensen met de camper gekomen. De luxepaardjes hadden een geriefelijk huisje gehuurd.

De eerste choc! Het bleek dat er al een ‘convo’ was opgezet, dat is een grote tent waarin we met zijn allen in een kring konden zitten. En daar was de grote ketel met echte goed doorgeroerde ouderwetse warme chocolademelk…het rook lekker maar voor mij is het een veel te zware traktatie, dus ik hield het bij zelf meegebrachte thee.

Elke avond wordt er in die tent verteld wat er de volgende dag aan excursies is gepland, en als er al excursies zijn gemaakt worden die uitgebreid besproken in een sfeerverslag, met lijsten van waarnemingen erbij. Voor mij heel interessant om te horen hoeveel sommige KNNV-ers weten van bijvoorbeeld paddenstoelen. We leerden over eindmorenen en over een paddenstoel die in een dier kon veranderen, heel bijzonder.

Wat mij uiteindelijk het meest aansprak was de onwerkelijke stilte in de bossen. Er waren reuzeneiken en -beuken te bewonderen, naast naaldhout. Als ik niet rondfietste las ik het bijzondere boek ‘Het verborgen leven van bomen’ van Peter Wohlleben; hij noemt zich houtvester, mooi ouderwets woord. Hij werkt in een gebied van 1200 hectare in de Eifel en door zijn verhalen keek ik met andere ogen naar het bos. Vandaag staat in de Trouw een verontrustend bericht over de bossen: Koos Dijksterhuis vertelt over het vals elzenvlieskelkje, een paddenstoeltje dat dood en verderf teweegbrengt in essenland. En uit de VS is een verwoestende eikenziekte gearriveerd: sudden oak death, die ook beuken, berken en kastanjes kan besmetten. Het grote woudsterven lijkt te beginnen, schrijft hij.

In dit woud is daar nog niets van te merken. Het miegelde er van de paddenstoelen, er waren verschillende mierenhopen van de rode bosmier en het rook echt herfstig. Daarbij was het prachtig weer. Overal stonden jagershutjes, maar gelukkig zag ik nog genoeg sporen van herten en zwijnen.

Getipt door de eigenares van de camping ging ik een paar ochtenden naar een plek toe waar herten graasden. Af en toe hoorde je ze ook burlen en ik heb ze uitgebreid kunnen bewonderen. Zij vonden mij ook interessant, maar dat duurde niet lang, ze verdwenen al gauw met grote spoed tussen de bomen. Een mooi ervaring, je kunt ze natuurlijk ook bij ons op de Veluwe zien, maar dan ben ik zelden op die tijd ter plaatse.

Al met al een aanrader, zo'n herfstkamp. Het smaakte naar meer, bedankt Volkert.

55 Kerkje bij Kratzeburg (Foto: Ellen Smal)

12.2 Federow (zondag 15 oktober)

Aantal deelnemers: 11
Excursieleider : Wilma Boumans
Excursieduur: ½ dag
Vervoer: fiets

Rond 13 uur vertrokken we op de fiets vanaf de camping te Klockow naar Federow. De route door het bos bestond uit een lang bospad langs de spoorlijn. Tijdens de fietstocht werden vele planten en paddenstoelen gezien en uitgebreid besproken en gedetermineerd. Informatie en bevindingen werden uitgewisseld met mede-KNNV-ers van een andere excursie die zich tevens ophield in het bos. Het was zeer leerzaam. Er was onderweg veel malheur aan de fietsen, variërend van kettingen die eraf liepen, een kettingbeschermer die stuk ging, tot een band die leeg liep en uiteindelijk geplakt moest worden.
Over het stuk weg van 9 kilometer werd al met al zo'n 2 ½ uur gedaan, zodat we ongeveer 15.30 uur in Federow aankwamen en dan exacter bij het Informatiecentrum.
Er was een tocht gepland met een gids naar de vogelkijkhut aan de Rederangsee.
De gids – een gezellige, wat gezette, pijprokende, oudere man – meldde zich en bleek speciaal voor ons, Nederlanders, ingehuurd. De gids vertelde ons tijdens de voettocht naar de hut veel wetenswaardigheden over 'die Graue Kraniche'. Aangekomen bij de hut bij het meer, namen we plaats op

de speciaal gebouwde tribunes in de hut. Gelijk toeschouwers bij een wedstrijd blikten we over het stille bijna rimpelloze water. Een eenzame Zilverreiger deed zijn best om het publiek wat te vermaken door het verschalken van enkele visjes. Verderop liepen er heel in de verte wel 12 Edelherten. Iets waarop onze gids ons met enthousiasme attent maakte.

56 Grote Zilverreiger Rederangsee (Foto: Steven de Kat)

Kraanvogels waren er niet te bespeuren, daar het water in het meer met ongeveer 2 meter was gestegen. Dit was ons van te voren uitgelegd. Tijdens de schemering werd genoten van een mooie ondergaande koperen zon. Kraanvogels met hun bekende geluid kwamen hoog overgevlogen. We zagen ze in de verte over de bomen neerstrijken, waarschijnlijk in een meer verderop. Bij het verlaten van de hut nadat de duisternis was ingetreden hoorden we en zagen we de silhouetten van Kraanvogels pal boven onze hoofden; een imponerende ervaring.
In het donker vonden we onze fietsen terug bij het inmiddels verlaten Informatiecentrum. Toen bleek hoe slecht de verlichting van menige fiets was. Gelukkig waren er ook KNNV-ers met genoeg licht op de fiets zodat we de weg terug naar de camping veilig konden aanvangen. Na een gedisciplineerde fietstocht in een zwoele herfstavond kwamen we te laat aan voor de ‘Choc’. Gelukkig had men gewacht op de vermoeide, hongerige en bezwete mede-KNNV-ers.
Een mooie en leerzame excursie!

Steven de Kat

12.3 Hinbergsee (zondag 15 oktober)

Op de fiets heen en terug 12 km. Wandeling 5,5 km duur 3 uur. Excursieleider:Annelies Tuttel- v.d. Berg.

Om 13.00 werd de aftrap gedaan met een stop na 50 meter bij de eerste afslag. Er was enige twijfel over de route die door de excursieleider snel werd weggenomen met als gevolg dat het omhoog lopende pad door sommigen te voet moest worden genomen. Halverwege de route werd uitleggegeven over de harsaftappunten op dennen. Hars die vroeger gebruikt werd voor het maken van terpentijn.

De stop bij de vele makke "schapen" in het bos leverde ook nog een over het pad flitsende ree op. De paddenstoelen waren de attractie van deze excursie.

Langs de bosrand trok een koude föhn over de fietsers. De berm gaf hier een aantal majestueuze grote parasolzwammen prijs, met een parmantige rok over een petticoat. Er was iemand zo van onder de indruk dat de fiets van een ander toegeëigend werd.

Het oneffen, op en neergaande fietspad, deed hier en daar een beroep op kuiten en conditie. Het gaf geen gelegenheid de vergezichten die af en toe opdoken te bewonderen en de fietsers werden af en toe opgeschrikt door een flinke kuil of hobbel in het zandpad.
Bij het startpunt van de wandeling was enig puzzelwerk nodig om de juiste looprichting te bepalen, waarbij het noorden voor de oplossing zorgde.

De wandeling bood genoeg mogelijkheden om de vergezichten te bewonderen waarbij regelmatig het krijsen van de raven de stilte verstoorde. De zon accentueerde de prachtige herfstkleuren en vele populieren waren versierd met enorme ballen van maretak.
Na de grafheuvels die hooggelegen tussen de velden lagen en die als energieplekken ervaren werden, pronkte een witte kluifzwam op het bospad.

Het beuken- en deels ook eikenbos werd regelmatig opgeluisterd door heksenkringen met nevelzwammen en rijkelijk rondgestrooide bemoste keien. Sommige berken hadden sokken van honingzwammen aan.

De thee werd genoten op een muurtje van keien, onder de hoede van de laaghangende takken van een beuk waarbij de grootsporen champignon grondig werd bestudeerd.
De wandeling ging verder over op heuvels gelegen velden. Voor een 19e eeuwse nederzetting lag een klaverblad van visvijvers omringd door schapen van een oud Duits ras.
Niet ver van het eindpunt leverde een door de storm gevelde populier maretakken voor de fervente kerstvierders onder ons.

Een mooie wandeling met een diversiteit aan biotopen. Cijfer 7.

Eleonora de Boer

12.4 Wienpietschseen bij Waren (maandag 16 oktober)

Wandelexcursie van 4,5 km met 4 personen bij de. Duur ca. 2,5 uur. Excursieleidster Annellies Tuttel-v.d Berg.

Na het vertrek om 12.00 met de auto ging het door heuvelachtige patchwork landschap met voornamelijk lapjes groen, bruin en zwart. Bij het startpunt bleken door wegwerkzaamheden aldaar de hazenbordjes het hazenpad gekozen te hebben. Na enig zoeken wees aan het eind van de parkeerplaats een haasje ons toch de weg.

De wandeling, onder een warm zonnetje, liep over vlak terrein in een bosachtige omgeving met beuken, berken en dennen. De paddenstoelen liefhebbers kwamen ruimschoots aan hun trekken.
Op verschillende plekken, name onder beuken, leken strooibussen met kleine witte paddenstoelen leeg geschud te zijn. Grote bonte spechten timmerden er om het hardst.
Een grote berk werd ontsierd door een enorme wrat. De wrat zelf was uitbundig getooid met goudgele bundelzwammen, bittere kaaszwammen en oranje korstzwammen.

Perceelstenen zorgen ervoor dat bosbewoners weten waar ze zijn. Een ander stuk beukenbos was bezaaid met de bekende rode kerstpaddestoelen.
Tussen een rommelig struweel was een scheefliggende berk tot wel 3 meter hoog bijna volledig bekleed met honingzwammen.
Twee paddenstoelen zoekende dames vertelden ons dat je een portie paddenstoelen mag plukken. Op de vraag waarom ze dan zulke grote manden bij zich hadden antwoorden ze dat ze geen kleinere hadden!
De bonte spechten in dit deel van het bos deden een vraag en antwoord spelletje. De "schaapjes" tussen de dennen waren getuige van dit spektakel.
De heerlijke geur van populierenblad was het laatste wat we van deze wandeling meekregen. Cijfer 7.

Eleonora de Boer

12.5 Müritzsee vanaf Waren (bootexcursie maandag 17 oktober)

18 deelnemers, geen excursieleider.

57 Gereedschap om kraanvogels op te sporen (Foto: Auke Cuiper)

De 3 uur durende vaartocht op de Müritzsee vanaf Waren naar de kraanvogels vertrok stipt om 17.00 uur met een mooi zicht op Weener. De wind liet de haren fors wapperen en zorgde ervoor dat de jassen aangetrokken werden ondanks het lekker zonnetje. Nog maar amper onderweg zaten 2 zeearenden samen fotogeniek in een kale boomkruin. Helaas te ver weg voor een gewone kijker om details te zien. Bij een tussenstop in Klink piepte een romantisch ogend kasteel achter bomen omhoog.

Bij de kraanvogelovernachtingsplek nabij Grosser Schwerin vlogen vele fopkraanvogels (ivm de stand van de zon niet goed te zien) in de hoedanigheid van grauwe ganzen. De kraanvogels toonden een balletachtige gratie toonden tijdens hun zeilvlucht voor de schokkerige landing. Het typische gekrrr van de kraanvogels vergezelde de enorme troepen vogels met af en toe het gepiep van een jong ertussendoor. De ondergaande zon op de achtergrond toverde een feeërieke kleurstelling aan de horizon met haar weerschijn in het bijna bladstille water.

De landtong was bekleed met een grijs tapijt van kraanvogels, geflankeerd door langgehoornde koeien in verschillende kleuren, waartussen bonte kraaien rondhipten en waarboven enorme wolken spreeuwen heen en weer golfden. De kudde had nog enige verstekelingen aan boord in de vorm van paarden. Een troep jagende middelste zaagbekken dreef een school vissen in het nauw.

48 Genieten van de invallende kraanvogels

In de schemering werd de terugtocht aanvaart. Kasteel Deurklink bij Klink had in het donker een sprookjesachtige uitstraling gekregen.Het nu romantisch ogende Waren ontving ons met open armen.

59 Terugkeer in Waren

Aan het eind van de autorit sprongen op nog geen 40 meter voor de camping 2 damherten over de weg. Een mooie afsluiting van een heerlijke excursiedag. Cijfer 8.

Eleonora de Boer

12.6 Boek via Federow (dinsdag 17 oktober)

Hele dag durende fietsexcursie naar Boek via Federow met 14 personen. Excursieleider David de Wit. 10 mensen gingen via de busroute terug en 4 via Kratzeburg de laatste route was 57 km.

Dertien personen vetrokken om 9.15 langs de hobbelige en geaccidenteerde zandweg. Het eerste bijzondere geval van pech liet niet lang op zich wachten. Een veter in de ketting. Dat was vlot te verholpen. Het tweede pechgeval vlak daarna, waarbij een tak van 80 cm zich langs het achterwiel gewurmd had, bleek eveneens snel verholpen. De vele kluifzwammen langs de bosrand werden amper nog opgemerkt mede omdat het pad de grootste aandacht vergde. De ware fietskunstenaars namen de fietssluizen fietsend.

Het pad parallel aan de spoorlijn bleek een echte kuitenbijter te zijn maar werd moedig getrotseerd. Voorbij de tunnel onder het spoor door doken heuvelige vergezichten op en werd wederom de stinkende "malloot" gezien. Bij het busstation in Federow werd, na enig overleg, toch besloten dat iedereen de tocht naar Boek te fiets zou doen.

Toen degene die zijn fiets op de auto hier naar toe zou rijden gearriveerd was vertrok het gezelschap, geanimeerd keuvelend, richting Boek. De nevel gaf intussen de zon steeds meer vrijheid. Bij een volgende splitsing werd de goede uitspraak van Boek niet opgelost. Is het een o met een umlaut? Een oe is het niet want dan zou er een u staan. Of spreek je het uit als in beuk en lig je in een deuk. Van een langs het fietspad gelegen veld was de zoom onlangs volledig omgewroet door zwijnen.

Vanaf de uitzichttoren bij Specker See was, aan de ene kant, zicht op uitgestrekte sterk verkleurende rietvelden met vertakte berkenstaken en her en der verspreide in herfstkleuren gestoken bomen en aan de andere kant zicht op de See met een aantal zwanen die niet in volle overeenstemming op naam gebracht konden worden. Wel liet een zwarte specht zich in een flits zien.
Ook de tweede stop bij de Binnenmöritzsee bood weinig spectaculairs op vogelgebied. Het nog steeds waterige zonnetje begeleide ons naar de Doppelkiefergrabenhut. Hier was het lastig de brilduikers te determineren omdat de vrouwtjes, waaruit de groep voornamelijk bestond, contactlenzen dragen.
In een wei langs het fietspad waren de stoelen, in de vorm van grote parasolzwammen, voor de grote kabouterbijeenkomst al klaar gezet. Een lekke band bleek gelukkig alleen maar een erg zachte band te zijn.

De lunch werd genoten in een soort parktuin voor het Gutshuis in Boek waar een ezel voor een huifkar langzaam voorbij kwam sjokken aan de hand van een zigeunerachtige man met hoed, begeleid door een flodderige langharige hond en een oudere verlopen man. Hij scandeerde dat het wel zo beleefd was om eerst te vragen of men een foto van hem mocht maken.

60 Lunch in Boek (Fotro: Volkert Bakker

Na de lunch splitste het gezelschap zich op in 10 mensen die de busroute terug volgden en 4 die via Kratzenburg terug gingen. Dit verslag gaat over de laatste groep. De taken werden verdeeld en de excursieleider kreeg de opdracht olifanten te tellen. Bij het dorpskerkje, dat open was, stonden alternatieve 10 geboden afgedrukt op de oude luiken van de toren en in het kerkje was een tentoonstelling van huisvlijtschilderen en waren er panelen gemaakt van zand en stro over o.a. landbouwberoepen. Net voorbij de deur hing in de hal een meterhoge kroon gemaakt van korenaren. Het was ijzig koud in de onverwarmde kerk. Buiten boven de kerkdeur was een gevelsteen met daarin verwerkt een olifant!! Bestaat toeval?

Na een tijd de fietsroute gevolgd te hebben bleken we de route verkeerd om te rijden. Toch werd besloten naar het begin te gaan. De uitkijktoren die onderweg stond aangegeven was helaas niet te bereiken omdat het pad vol omgewaaide bomen lag. En ook andere uitkijkpunten bleken niet toegankelijk te zijn omdat overal hekken en afscheidingen stonden. De fischteiche (visvijvers) zijn van een hier gevestigd bedrijf.

De juiste vogelkijkhut bij de Boekermühle met uitzicht over de visvijvers werd gevonden en onze moeite werd beloond; een visarend in een boomkruin aan de overkant.
Een klein stuk moest er teruggefietst worden om het juiste fietspad naar Kratzeburg te nemen. Een kleine geplande detour naar visvijvers bij Zartwitz leverde nog een zeearend op die voor onze ogen een vis ving en er met deze prooi vandoor ging. Hierna hielden we het voor gezien en werden de pedalen stevig ingetrapt om zo snel mogelijk terug naar stal te rijden waar we om 17.00 aankwamen na een tocht van 57 km. Cijfer 7.

Eleonora de Boer

12.7 Ankershagen (woensdag 18 oktober)

Rode fietsroute van 20 km naar Ankerhagen met 5 personen. Excursieleider Auke Cuiper

Bij het startpunt was een opvallende waarneming Een bh in een struik. De eigenaresse werd door logisch nadenken snel opgespoord en was blij met de vondst. De 5 mens sterke ploeg vertrok vervolgens om 9.10 op de

fiets naar de Peenequelle, om daar een wandeling te maken. Althans dat dachten de vier deelnemers, behalve de excursieleider bleek later. Die had gisteren bij de excursieregelaar een andere route aangevraagd zonder dat met de deelnemers te communiceren. Dat was even omschakelen maar verder geen punt. Op het eerste stuk was het waterkoud.

In Bocksee was een Saatzuchthaus. Was dit een spermabank? Het informatiebord bood uitkomst. In deze regio wordt veel aan zaadveredeling gedaan. Verder vermeldde het bord dat slechts 2,7% van het grondgebied hier wordt bewoond en dat er een vestingkerk met wallen zou zijn. Dus naar de kerk met een prachtige grote gouden haan op de windwijzer. Echter de kerk bleek getransformeerd te zijn in een brandweerkazerne. Terug bij het informatiebord concludeerden we dat de kerk in Ankershagen bedoeld werd.

Tussen de heuvelige wazige velden door richting Mühlensee met af en toe een Knautia die de berm opvrolijkte. De hunebedden onderweg zaten nog grotendeels verstopt in de zandheuvels. Alleen waar de dekplaten ingestort waren zag je dat er een ruimte onder was. Ook een paar grafheuvels lieten zich hier bewonderen. Nog wat namijmerend over het hoe en waarom van de megalieten graven blinkten aardsterren ons toe bij het gekras van raven op de achtergrond.
Verder fietsend waren de bospaden gelardeerd met nevelzwammen en de kweekvelden stonden deels nog kleurrijk in bloei. De graslanden waren vaak bedolven onder bedauwde spinnenwebben.
Er was een feeëriek doorkijkje tussen hoge dennenbomen door op de met een waterig zonnetje beschenen en dampende Mühlensee.

Midden in het bos stond een grote dode populierstronk van ca. 9 meter die op 8 meter een enorme sponszwam huisveste. Lager op de stam waren her en der verspreid nog meer sponszwammen te zien die gezelschap hadden van een grote hoeveelheid enorme tonderzwammen.

Hoog boven één van de fietsonvriendelijke fietspaden torende een dassenburcht in het talud terwijl een akkerklokje special in de berm was gezet om het bospad op te fleuren.
Een “Gerichtsberg” midden in de vlakte met daarop een aantal bomen gaf aan dat ook in vroegere tijden oneerlijke mensen bestraft werden.

We kwamen Ankershagen binnen met het zicht op de kerk en afgeslagen in die richting stond het paard van Troje tegenover de kerkdeur te wachten. Helaas was het in verband met werkzaamheden tijdelijk gesloten net als het museum. De bankjes naast de offersteen aldaar werden gebruikt om een bak koffie te nuttigen.
De vestingkerk had een windwijzer met daarop heel bijzonder een driedimensionale ster. De met baksteenmotief beschilderde muren en gekleurde pilaren gaven het kerkinterieur een warm uiterlijk. Dit in tegenstelling tot de muur-en plafondschilderingen van angstaanjagende demonen en een gemeen grijnzende Jan Klaassen om je angst in te jagen voor de hel. Bijzonder in deze omgeving waren de vele op de muren geschilderde tempelierskruizen.

61 Paard van Troje (Foto: Eleanora de Boer)

De ruimte boven het plafond van de kerk mocht op eigen risico betreden worden. Het beklimmen van de stijle trap met treden die twee keer zo hoog als normale traptreden zijn, vergt een speciale klimtechniek. De enorme en bestofte gebinten alsook de meterdikke muur van de vestingtoren deden tot de verbeelding spreken. Bij het

besteigen van de tweede trap naar boven begonnen de klokken te beieren. Dus met de vingers in de oren wachten. Helaas vergat de klok twaalf te slaan en bleef beieren. Gelukkig maar 5 minuten maar die duurden wel erg lang.

De ruïne, even buiten Ankershagen, was door de natuur zo aangetast dat er bijna geen ruïne meer over was en volledig bedekt met bosrank. De quelle van de Havel was een gezapig bekken zonder enige vorm van beweging. De lunch werd geconsumeerde met vrij zicht op een bladstille stralend beschenen Mühlensee, omringd met in herfstkleuren getinte bomen. De steiger op de voorgrond werd omzoomd met galigaan, riet en mattenbies. Dit alles in transcendente stilte. Na de lunch waren we nog even een deelnemer kwijt die de verkeerde route had genomen.

In de berm voorbij het bos liet zich een mooie paarse korstzwam zich bewonderen en werden enige kostmossen op de bomen bestudeerd. De honderden, door een voorbij razend busje opgeschrikte laag overvliegende trompetterende kraanvogels, zorgden voor de ultieme natuurbeleving van deze prachtige fietsexcursie die nog slechts fors trappen naar de camping vergde. Cijfer 8.

Eleonora de Boer

12.8 Teufelsbruch en Warnkersee (woensdag 18 oktober)

- 4 deelnemers olv Wil van Putten
- Driekwart dag met auto
- Route: met de auto via de 192 naar Waren, afslag Ecktannen naar Naturpark Mueritz

- De vermoeidheid door de inspanningen van de eerste 3 kampdagen was al merkbaar bij de "choc" op dinsdagavond. De mensen waren aan rust toe. Het viel de excursieleidster nog mee dat er op woensdagmorgen een SMS-bericht binnenkwam dat er nog 2 gegadigden voor deze excursie waren. Nou, die hebben daar geen spijt van gekregen! Onder de best denkbare weersomstandigheden werd de wandeltocht van circa 3 km van de parkeerplaats bij Pension Fledermaus tot aan de eerste kijkhut aanvaard. Een recht pad met links het duivelse moeras (Teufelbruch) waar we tot onze grote vreugde en verbazing een visarend ontwaarden. Aan onze rechterkant gemengd bos met naald- en loofbomen waar de mooiste paddenstoelen groeiden. Sommige direct herkenbaar en op naam gebracht, voor andere gold "dat zoeken we op". Het werd een kruiperig gedoe. Op zeker moment ontstond spontaan een mantra: "we gaan eten". Keer op keer bukten we voor weer een ander zwammetje en klonk het weer: "kom, we gaan eten".
- De vogelhut leek in eerste instantie onbereikbaar. Een eik, zo groot als nimmer aanschouwd, lag door de recente storm geveld en blokkeerde de toegang en zelfs het zicht op de hut. Maar wij volhardden! In de hut keken enkele onvriendelijke Duitse ogen ons bijna de deur uit, maar we volhardden! Veel eendjes (zie soortenlijst) rustten op de Warnkersee in zalige omstandigheden: rust, zon, visjes etc. En nog wachtte ons een verrassing: een vissende ijsvogel op 15 meter afstand!
- Na onze lunch en na eindeloos kijken werd de terugtocht weer aanvaard. Een heerlijke dag, gezellig, relaxed en leerzaam!

Volkert Bakker

12.9 Sehrrahn Buchenwald (donderdag 19 oktober)

Dagtocht naar het Unesco parelgras Buchenwald bij Sehrrahn met 21 mensen. Excursieleider Luc de Cleene. De beukenblad-wandeling werd gelopen. 4,5 + 2,5 km. Duur 5 uur.

Na telling van de koppen vertrok het equipe van 6 auto's richting Kritow. Al na twee kilometer werd vol op de remmen gestaan omdat er een dode das op de weg lag. Volgens sommigen drachtig. Na het veelvuldige fotografische geklik werd de das in het veld gelegd als prooi voor de arenden.
De tocht ging verder door heuvelachtig, glooiend en in een waas gehuld landschap gehuld, waardoor er een bijzon in verschillende pastelkleuren te zien was. De herfstkleurige tinten, van een expositiegebouw in slakkenhuisvorm, veranderden in het voorbijgaan door de lichtinval telkens van kleur.

De tocht ging door kilometerslange boomcorridors en in dorpen lieten bonte kraaien zich regelmatig zien en horen. Vlak voor de parkeerplaats in Zinow lag een dode wasbeer op de weg, die later door enige knnv-ers van de weg gehaald werd. Eveneens voer voor vogels.
Het duurde even voor de "autotruc" duidelijk was voor iedereen en 3 auto's vertrokken naar de Dianahof parkeerplaats om 2 ervan aldaar te parkeren en één terugreed met de chauffeurs.
De grote groep splitste zich regelmatig op in subgroepen die telkens weer van samenstelling en tempo wisselden.

De wandeling ging o.a. door een eikenbos waar de jonge aanplant verzorgd wordt door gaaien. Eén en ander werd zeer inspirerend uitgelegd door de bomenkenner onder ons. Een andere deelnemer gaf aan hoe een wintereik te herkennen is. Namelijk aan de eikels die lekker warm tegen elkaar aanhangen in de kou.

Trompetterende kraanvogels vlogen regelmatig over. Helaas belemmerden de dichte boomkruinen het zicht. Boompuisten (paddenstoelen) versierden regelmatig dode stronken en een natuurlijk gevormd urinoir in een grote boomstronk zorgde voor de nodige hilariteit.

Bij de kijkhut, waar een ieder snel een bakje thee of koffie achteroversloeg, gaf de klapekster een showtje, om zijn naam eer aan te doen, door tijdens het bidden zijn lange staart die op die van een ekster lijkt en het vlugge klapperen met de korte vleugels te laten zien.

62 Serrahnsee (Foto: Han de Vries)

Een porceleinzwam werd in fraai ledlicht gezet om op haar mooist op de foto te komen. De fotograven wurmden zich in de meest ingewikkelde standjes om maar een mooi plaatje te schieten en namen daar alle tijd voor. Regelmatig versperde een omgevallen boom het pad en door het hele bos heen lagen, soms wel dertig meter, lange omgevallen bomen kris kras tussen de bomen door. Een ware voedselbron.
Het was stralend weer maar daar was onder het dichte bladerdak weinig van te merken in het inmiddels binnengetreden beukenbos waar een groot aantal " hoorns van overvloed" (paddenstoelen) zich middels hun schutkleur verstopt hadden.

De vele bepoederde oudere nevelzwammen suggereerden een oude jaarsfeest. De lunch werd in twee groepen genoten en wel tegen over elkaar. De ene groep bij het bezoekerscentrum en de andere daartegen over met het zicht op het centrum en de brede mooie vallei.

Door het moerasachtige deel van het bos liep een plankenpad met uitleg over de aanwezige planten.

Na het bezoek aan het centrum gingen toch alle deelnemers voor de korte route. De omgevallen boomstammen waren hier veelal bekleed met grote groene mossponsen. Nevelzwammen en "schaapjes" leukten de bermen op.

63 Serrahnsee (Foto: Han de Vries)

Tijdens het wachten op een bankje in de zon, met het zicht op de Schweingartensee, was het bij een windvlaag, genieten van een beukenbladerenregen met eenzelfde getik als regen. Hier werd ook het derde kadaver van de dag gevonden namelijk een spitsmuis.

Een chauffeur ging met een aantal mensen vooruit naar de Dianenhof parkeerplaats. Echter daar stonden de auto's niet. Die bleken verderop te staan. De chauffeurs gingen ze halen de rest wachtte op de Dianenhof parkeerplaats. Daar was nog enige verwarring over het ophalen maar om 17.15 uur stapte de laatste excursieganger in een auto.

Tijdens de terugweg werden we begeleid door een in nevel gehulde vaag gekleurde zon. En het weiland met 4 reeën was de kroon op deze heerlijke en leerzame excursie dag waarbij de paddenstoelen liefhebbers ruimschoots aan hun trekken kwamen. Cijfer 8.

Eleonora de Boer

12.10 Paddestoelen bij camping te Klockow (vrijdag 20 oktober)

Paddenstoelenwandeling bij de camping. Excursieleider: geen. 3 personen. Duur 3 uur. Vertrek 10.00 uur.

Een afwisselende wandeling door bos, over een kerkhof, langs een del met hoog gras, waar een zandblauwtje bloeide, en binnendoor terug naar de camping, wat even zoeken was.

Tijdens de hele wandeling hoorden we telkens de matkop zijn riedeltje afdraaien. Kolganzen troepen vlogen al kwebbelend over en goudhaantjes lieten hun ijle geluid zo nu en dan horen, dit alles met de herfstgeur van het bos in onze neuzen.

Elke route, ook deze bracht weer vele natuurschatten, waaronder de vermiljoenhoutzwam, de bruinzwarte vuurzwam en de eikhaas aan het licht. Vele hertensporen verraadden de aanwezigheid van deze beesten.

Naast het kerkhof leken begraafplaatszwammen te staan. Echter dit bleken vele witte plastic Aronskelken die van de afvalhoop van het kerkhof door het bos gewaaid waren.

Een heldere uitleg werd gekregen over verschillende mossen en ook wat tips hoe verschillende paddenstoelen te onderscheiden zijn.

Een heel relaxte en leerzame excursie. Cijfer 7.

Eleonora de Boer

12.11 Rederangsee en Warnkersee (vrijdag 20 oktober)

Vroege-vogel excursie naar Rederangsee, een initiatief van Luc de Cleene en Rick van Kesteren.

- Om 7:00 uur staat iedereen die mee wil klaar bij de auto met de fietsen er in, op of achter. Uiteindelijk gaan we met 11 personen op pad. Bij het zachte licht van de opgaande zon rijden we door een prachtig nevelig landschap.
- In Federow stappen we op de fiets om naar de hut aan de Rederangsee te gaan. ‘s Ochtends is de hut vrij toegankelijk. Onder het genot van een broodje en warme thee of koffie kijken we naar de langs- en ove vliegende kraanvogels. Een familie wilde zwijnen loopt spetterend voor de hut langs. Knobbelzwanen ,eenden en een ijsvogel passeren de hut. Wat een rust en uitzicht heb je hier. Door de telescopen kunnen we op ons gemak een otter observeren elke keer als hij weer boven water komt.
- Als de zon wat hoger komt rusten en vliegen er aan de overkant van het meer diverse zeearenden. We kijken op de kaart of we daar in de buurt kunnen komen. Er leidt een weggetje naar de daar gelegen Müritzhof. Door prachtige bossen in herfstkleuren fietsen we erheen. De zeearenden stuwen ons voort en laten ons de vele paddenstoelen in de berm vergeten.
- De Müritzhof is een zorgboerderij en wij laten ons tevreden op het terras zakken. Met de verrekijker en telescoop in de aanslag genieten wij van thee, koffie met Kuchen. Ondertussen kijken we naar de zeearenden en kraanvogels die over vliegen. Af en toe moet je je Kuchen verdedigen tegen de opdringerige ringmussen. Een gaai verzameld en zaait eikels en de grote bonte specht zoekt naar larven in het dode hout. Genietend van al dat moois krijgen we ook nog het verschil uitgelegd tussen het blad van de zomer- en wintereik.

64 De verschillende eikenbladen (Foto: Rick van Kesteren)

- Tevreden stappen we weer op de fiets om via een snelfietspad terug te keren naar onze auto's in Federow. Snel de fietsen op- / inladen en terug naar Klockow . We waren precies op tijd terug om gezamenlijk de convo af te breken.

  Rick van Kesteren

12.12 Wandeling over Pommerse eindmorene bij Kratzeburg (donderdag 19 oktober)

7,5 km per fiets van Klockow naar Kratzeburg; 3 deelnemers olv Volkert Bakker

Met zijn drieën fietsen we de zon tegemoet richting Kratzeburg. Een mooie tocht te meer als opeens 3 edelherten waaronder een mannetje, je pad kruisen. In Kratzeburg bewonderden we het "vakwerk" kerkje en parkeerden onze fietsen daar vlakbij. We wandelden daardoor wel iets meer, ongeveer 13,5 km. Een heel mooie afwisselende wandeling waarbij we op een hardloper na, niemand tegen-kwamen. Een golvend landschap met loof- en naaldbossen, velden en meertjes. Ongelooflijk veel paddenstoelen, regelmatig wat vogels en enkele vlinders en insecten.

We rustten enkele keren op bankjes op schitterende plekken. De lunch werd opgeluisterd door een concert van kraanvogels en raven.

Opvallende zaken:

- een roodschimmel over de volle lengte van een beuk (aan een kant)

- weer een sol

- een grote bonte specht aan het werk.

Paddenstoelen o.a. Vliegen zwam, Rodekoolzwam, Porceleinzwam, Hertengewei, Rode Russula , Honingzwam, Schaapjes

Zoogdieren: 3 edelherten, (gewroet van) wilde zwijnen

Vlinders: Kleine parelmoer, Atalanta

Volkert Bakker

65 Alvast een kerstkaart klaar (Foto: Auke Cuiper)